

Tomasz Ładoń

Pompejusz versus Sertoriusz : rozważania o bitwie pod Lauro

Przegląd Historyczno-Wojskowy 15 (66)/1 (247), 7-16

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ARTYKUŁY I ROZPRAWY

TOMASZ ŁADOŃ

POMPEJUSZ VERSUS SERTORIUSZ. ROZWAŻANIA O BITWIE POD LAURO

W 80 r.¹ Kwintus Sertoriusz, zbuntowany mariański namiestnik prowincji hiszpańskich, wywołał antysullańską rebelię na Półwyspie Iberyjskim². Ówczesny dyktator, Lucjusz Korneliusz Sulla, wysłał przeciwko niemu swego najlepszego wodza, Kwintusa Cecyliusza Metellusa Piusa, ale ten nie odniósł wyraźnych sukcesów. Buntownik cieszył się bowiem poparciem dużej części miejscowych plemion³ i prowadził niewygodną dla Rzymian wojnę podjazdową.

W 77 r. do Hiszpanii przedostali się legioniści Marka Emiliusza Lepidusa. Po jego śmierci zdecydowali się oni przejść pod komendę Sertoriusza i prowadzić dalszą walkę z sullańczykami⁴. Spowodowało to gwałtowny wzrost zagrożenia dla władz w Rzymie ze strony tego mariańskiego namiestnika. Senat postanowił więc posłać przeciwko rebeliantom kolejną armię. Dowództwo nad nią przyznał zaledwie 29-letniemu Gnejuszowi Pompejuszowi⁵.

Mimo młodego wieku, wódz ów był już w Rzymie dobrze znany. Podczas I wojny domowej, po powrocie Sulli do Italii, opowiedział się po jego stronie i oddał mu spore przysługi, za co został nagrodzony triumfem⁶. Po śmierci dyktatora brał aktywny udział

¹ Wszystkie daty w tekście artykułu dotyczą czasów przed narodzeniem Chrystusa.

² Na temat wojny sertoriańskiej zob.: T. R. S. Broughton, *The Magistrates of the Roman Republic*, t. 2, Nowy Jork 1952, s. 81–124 (źródła); A. Schulten, *Sertorius*, Lipsk 1926, s. 57–139; P. O. Spann, *Quintus Sertorius and the Legacy of Sulla*, Fayetteville 1987, s. 56–139; F. Garcia Morá, *Un episodio de la Hispania republicana: La guerra de Sertorio*, Granada 1991; A. W. Korolenkow, *Kwint Sierterij. Politiczeskaja biografija*, Sankt Petersburg 2003, s. 125–253; T. Ładoń, *Wojna sertoriańska (80–71 przed Chr.)*, Oświęcim 2011, s. 53–123.

³ Plutarchus, *Sertorius* 13, 2–6; 14, 1; Th. Mommsen, *Römische Geschichte*, t. 3, Berlin 1922, s. 22 i n.; E. S. Gaggero, *Sertorio e gli Iberi*, w: *Contributi di Storia Antica in onore di A. Garzetti*, Genewa 1976, s. 125–156; T. Ładoń, *The Process of Romanization in the Spanish Provinces at the Time of the Sertorian War*, w: *The Ancient Rome. Politics and Money*, Katowice 2008, s. 12–18.

⁴ Plutarchus, *Sertorius* 15, 1; Appianus, *Bella Civilia* I, 107, 504; 108, 508; Iulius Exuperantius 7; Orosius V, 23, 12; 24, 16. Zob.: P. O. Spann, *M. Perperna and Pompey's Spanish Expedition*, „Hispania Antiqua” 1977, nr 7, s. 47–62; N. Rogosz, *Kwestia restytucji znaczenia trybunatu ludowego w programie politycznym Marka Emiliusza Lepidusa (78–77 p.n.e.)*, w: *Studia z dziejów starożytnego Rzymu*, Katowice 1988, s. 15; T. Ładoń, *Uwagi o Marku Perpernie, przywódcy spisku na życie Sertoriusza*, w: *Zamach stanu w dawnych społecznościach*, Warszawa 2004, s. 71.

⁵ Livius, *Periochae* XCI; Plutarchus, *Pompeius* 17, 4; Appianus, *Bella Civilia* I, 108, 508. Szerzej: P. Willems, *Le Sénat de la République romaine*, t. 1, Louvain–Paryż–Berlin 1885, s. 409; J. Van Ooteghem, *Pompée le Grand*, Namur 1954, s. 101 i n.; R. Seager, *Pompey. A Political Biography*, Berkeley–Los Angeles 1979, s. 17; F. J. Vervaeke, *Pompeius' Career from 79 to 70 BCE: Constitutional, Political and Historical Considerations*, „Klio” 2009, nr 91, s. 412–423.

⁶ M. Gelzer, *Pompeius*, Monachium 1949, s. 36–45; J. Leach, *Pompey the Great*, Londyn 1978, s. 24–32; A. Keaveney, *Young Pompey: 106–79 B.C.*, „L'Antiquité Classique” 1982, nr 51, s. 111–139; P. Southern, *Pompejusz Wielki*, tł. B. Mierzejewska, Warszawa 2002, s. 27–47; K. Christ, *Pompeius. Der Feldherr Roms. Eine Biographie*, Monachium 2004, s. 27–39. Istnieją wątpliwości co do daty pierwszego triumfu Pompejusza. Zob.: E. Badian, *The Date of Pompey's First Triumph*, „Hermes” 1955, nr 83, s. 107–118; B. L. Twyman, *The Date of Pompeius Magnus' First Triumph*, „Latomus” 1979, nr 164, s. 175–208.

w zwalczaniu buntu wspomnianego już Marka Emiliusza Lepidusa⁷. Uzyskanie komendy w Hiszpanii, której Pompejusz sam się domagał⁸, miało być w jego zamierzeniu krokiem do osiągnięcia kolejnego błyskotliwego sukcesu.

Sława Pompejusza, autorytet senatu, który reprezentował, a przede wszystkim armia, którą dowodził, spowodowały, że po przybyciu do Hiszpanii niektóre miasta i plemiona iberyjskie natychmiast opowiedziały się po jego stronie. Przychylną postawę wobec tego młodego sulańskiego wodza zajmowały nie tylko osady dotąd neutralne, ale również te, które na początku wojny popierały Sertoriusa⁹. Dla tego ostatniego takie postępowanie dotychczasowych sojuszników było bardzo niekorzystne, a brak jego reakcji na ich zdradę groził nasileniem się odstępstw, upadkiem morale wśród innych hiszpańskich sprzymierzeńców, a w dalszej perspektywie – klęską w wojnie.

Gdy Sertoriusz otrzymał wiadomość, że miasto Lauro przeszło na stronę jego antagonisty, mimo że wcześniej go popierało, postanowił zareagować i ruszył ze wszystkimi siłami, by je ukarać. Dla Pompejusza była to doskonała okazja, by sprowokować otwartą bitwę, która mogłaby rozstrzygnąć o losach wojny. Gdy tylko dowiedział się o planach mariańczyka, natychmiast poprowadził armię w stronę atakowanych sojuszników¹⁰.

W takich oto okolicznościach doszło do pierwszego starcia Pompejusza z Sertoriuszem i zarazem chyba najślawniejszej bitwy wojny sertoriańskiej. Choć zdarzenie to zostało dość szeroko opisane w źródłach, to wciąż budzi wiele wątpliwości i dylematów. Najwięcej informacji o wy-

⁷ Plutarchus, *Pompeius* 17, 4. W czasie buntu Lepidusa Pompejusz otrzymał specjalne pełnomocnictwa. Kwestia ta wzbudziła wiele kontrowersji wśród historyków. Theodor Mommsen (*Römisches Staatsrecht*, t. 2, Lipsk 1877, s. 634) utrzymuje, że otrzymał *imperium pro consule*. Niezależność Pompejusza w tym czasie uznaje także Arthur E. R. Boak (*The Extraordinary Commands from 80–48 B.C.: A Study in the Origins of the Principate*, „American Historical Review” 1918, nr 24, s. 4–5), twierdzi jednak, że młody wódz sprawował raczej *imperium pro praetore*. Thomas R. S. Broughton (*op. cit.*, t. 2, s. 90) początkowo przychylił się do tego zdania, lecz pod wpływem argumentów Miltnera, Smitha i Criniti przyjął ich poglądy, że tytuł, który Pompejusz nosił, to raczej *legatus pro praetore*, i że tym samym był podkomendnym prokonsula Kwintusa Lutacjusza Katulusa. Zob.: F. Miltner, *Cn. Pompeius Magnus* (31), w: *Real-Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, t. 21, cz. 2, Stuttgart 1952, szp. 2077; R. E. Smith, *Pompey's Conduct in 80 and 77 B.C.*, „Phoenix” 1960, nr 14, s. 9; N. Criniti, *M. Aemilius Q.F.M.N. Lepidus ut ignis in „stipula”*, „Memorie dell'Istituto Lombardo” 1969, nr 30, s. 433; T. R. S. Broughton, *op. cit.*, t. 3, Atlanta 1986, s. 161–162. Najwłaściwszy chyba jest pogląd zaproponowany przez Robina Seagera (*Pompey...*, s. 15–16): Pompejusz prawdopodobnie otrzymał *imperium pro praetore*, niemniej jednak problem do końca wciąż pozostaje nierozwiązany. Ostatnio całą dyskusję podsumował Thomas P. Hillman (*Pompeius' Imperium in the War with Lepidus*, „Klio” 1998, nr 80, s. 91–110), potwierdzając tezę o *imperium pro praetore* Pompejusza. Jednocześnie zasugerował on, że ten otrzymał je jako legat Katulusa.

⁸ Plutarchus, *Pompeius* 17.

⁹ *Ibidem* 18, 1; L. Amela Valverde, *Las clientelas de Cneo Pompeyo Magno en Hispania*, Barcelona 2002, s. 95.

¹⁰ Plutarch (*Sertorius* 18, 5) utrzymuje, że Pompejusz ruszył z całymi swoimi siłami, Orozjusz, że miał 30 tys. ludzi i 1000 kawalerii (Orosius V, 23, 9: *fuisse tunc Pompeio triginta milia peditum, mille equites*). Szacuje się, że wódz dysponował co najmniej 5, a wobec niepełnego zwykłego stanu żołnierzy w oddziałach, raczej 6 legionami (P. A. Brunt, *Italian Manpower 225 B.C.–A.D. 14*, Oxford 1971, s. 471). Sertoriusz miał do dyspozycji prawdopodobnie nieco ponad 6 legionów: jeden, który przyprowadził ze sobą z Italii (*Hirtuleiani*) i 53 kohorty Perperny (ponad 5 legionów) oraz wojska iberyjskie, których liczebność trudno oszacować. Jeśli liczby podane przez Orozjusza (V, 23, 9: *Sertorium autem sexaginta milia peditum, octo milia equitum habuisse commemorat*) nie są przesadzone, to wspierało go ponad 30 tys. Iberów. Zob. także: A. W. Korolenkow, *op. cit.*, s. 192 i n.; F. Cadiou, *Hibera in terra miles. Les armées romaines et la conquête de l'Hispanie sous la république (218–45 av. J.–C.)*, Madryt 2008, s. 125 i n.; T. Ładoń, *Legiony rzymskie w Hiszpanii a kryzys Republiki w latach siedemdziesiątych I w. przed Chr.*, „Zeszyty Historyczne” (Częstochowa) 2009, nr 10, s. 16–20.

padkach pod Lauro zawierają przekazy Plutarcha i Frontynusa¹¹. Żaden z nich nie przedstawił jednak pełnego opisu bitwy. Plutarch streścił wydarzenia, niemal całkowicie pomijając aspekty militarne tego starcia, a uwypuklając cechy charakteru Sertoriusza. Część informacji, które bez wątplenia znał, celowo pominął, prawdopodobnie dlatego, że nie pasowały do kompozycji pisanego przez niego żywotu. Frontynus w *Strategemata* zawarł przykłady podstępów wojennych stosowanych przez sławnych wodzów starożytności, opisał jedynie ten fragment bitwy pod Lauro, który najlepiej odpowiadał tematyce jego dzieła. Oba wspomniane przekazy uzupełniają się wzajemnie i czerpią z zaginionych dzisiaj *Historii* Salustiusza i dzieła Tytusa Liwiusza¹². Krótkie wzmianki o wydarzeniach pod Lauro przekazali ponadto Appian i Orozjusz¹³. Ci dziejopisowie skupiali się jednak bardziej na wyeksponowaniu brutalności Sertoriusza względem mieszkańców miasta niż na opisie bitwy. Obraz starcia uzupełniają drobne, choć nieraz bardzo istotne informacje zachowane we fragmentach *Historii* Salustiusza.

Dużym utrudnieniem dla badacza zajmującego się dzisiaj bitwą pod Lauro jest niemożność bezspornego ustalenia położenia miasta. W starożytności istniało kilka osad o tej nazwie. Z fragmentu dzieła Orozjusza wynika, że Lauro leżało niedaleko Palancji¹⁴. Część uczonych uważa, że autorowi temu chodziło o rzekę Palancia, która wpływa do Zatoki Walenckiej. Umiejscawiają więc Lauro między Saguntem a Walencją (El Puig de Santa Maria)¹⁵. Inni twierdzą, że Lauro znajdowało się w północnej Katalonii, ok. 30 km na północny wschód od Barcelony (Llerona del Vallès)¹⁶. Philip Spann z kolei w osobnym studium zgłosił hipotezę, że cytowane wcześniej słowa Orozjusza mogą odnosić się do miasta o tej nazwie położonego na terytorium Wakceów¹⁷. Brak jednoznacznej lokalizacji Lauro nie pozwala na przeprowadzenie badań topograficznych, które mogłyby pomóc w rekonstrukcji starcia rozegranego w pobliżu tej miejscowości¹⁸.

¹¹ Frontinus, *Strategemata* II, 5, 31; Plutarchus, *Sertorius* 18, 4–18, 11; *Pompeius* 18, 3. O tych dziejopisach zob.: C. P. Jones, *Plutarch and Rome*, Oxford 1971; T. W. Hillard, *Plutarch's Late-Republican Lives: Between the Lines*, „Antichthon” 1987, nr 21, s. 19–48; M. Cytowska, H. Szelest, *Literatura rzymska. Okres cesarstwa*, Warszawa 1992, s. 353 i n.; F. R. D. Goodyear, *Technical Writing*. Frontinus, w: *The Cambridge History of Classical Literature*, t. 2, *Latin Literature*, Cambridge 2008, s. 672 i n.

¹² Plutarch w żywocie Sertoriusza opiera się w dużej mierze na *Historiach* Salustiusza. Zob. H. Radnitzky, *Plutarchs Quellen in der vita des Sertorius*, „Jahres-Bericht über das Kaiserlich-Königliche Akademische Gymnasium in Wien” 1908/1909, s. 3–19; D. Gillis, *Quintus Sertorius*, „Rendiconti dell'Istituto Lombardo” 1969, nr 103, s. 718; T. W. Hillard, *op. cit.*, s. 23, przyp. 24. Frontynus (*Strategemata* II, 5, 31) we fragmentach dotyczących Sertoriusza wskazuje na Liwiusza jako swoje źródło. Zob. też P. R. von Bieńkowski, *De fontibus et auctoritate scriptorum historiae Sertorianae*, „Pamiętniki Akademii Umiejętności w Krakowie. Wydział Filologiczny i Historyczno-Filozoficzny” 1890, nr 8, s. 91; M. L. Neira Jimenez, *Aportaciones al Estudio de las fuentes literarias antiguas de Sertorio*, „Gerión” 1986, nr 4, s. 199.

¹³ Appianus, *Bella Civilia* I, 109, 511; Orosius V, 23, 6.

¹⁴ Orosius V, 23, 6: *Pompeius contracto apud Palantium exercitu Lauronem civitatem, quam tunc Sertorius oppugnabat, frustra conatus defendere victus aufugit*.

¹⁵ A. Schulten, *op. cit.*, s. 92 i n.; J. S. Richardson, *The Romans in Spain*, Cambridge 1996, s. 99.

¹⁶ A. W. Korolenkow, *op. cit.*, s. 291–294.

¹⁷ P. O. Spann, *The Lauro of the Sertorian War: where was it?*, „Athenaeum” 1997, nr 85, s. 603–611.

¹⁸ Podsumowanie hipotez na temat lokalizacji miasta zob. C. F. Konrad, *Plutarch's Sertorius. A Historical Commentary*, Chapel Hill–Londyn 1994, s. 156–159. Zob. także T. Corey Brennan, *The Praetorship in the Roman Republic*, t. 2, Oxford 2000, s. 512.

Wątpliwości budzi też chronologia bitwy. Wiązą się one z niepewną datą przybycia Pompejusza na Półwysep Iberyjski oraz z trudnościami z ustaleniem kalendarium wojny sertoriańskiej w ogóle¹⁹. Większość badaczy sądzi, że bitwa miała miejsce w 76 r.²⁰, niektórzy jednak sugerują, by czas jej rozegrania przesunąć na rok 77²¹.

Mimo przedstawionych niejasności współcześni badacze próbowali zrekonstruować bitwę pod Lauro. Czynili to – w różnym zakresie – najczęściej przy okazji pisania biografii Sertoriusa lub Pompejusza czy w monografiach poświęconych wojnie sertoriańskiej²². Podkreślić jednak należy, że osobnych, całościowych studiów na temat tego starcia brak, co dowodzi, że podjęte tutaj badania są ze wszech miar zasadne.

Z relacji Plutarcha wynika, że Sertoriusz po przybyciu pod Lauro rozłożył obóz w pewnej odległości od osady, mimo że w pobliżu murów znajdowało się wzgórze o dużym znaczeniu strategicznym, pozwalające na rozciąganie kontroli nad miastem. Dopiero wtedy, gdy do Lauro zbliżył się Pompejusz, Sertoriusz z niejasnych przyczyn podzielił swoją armię: mniejsza część pozostała w starym obozie, większą zaś przemieścił na wzgórze. Sullańczyk, który również chciał je zająć, ale został uprzedzony przez przeciwnika, rozłożył swój obóz nieopodal. Zdaniem biografy z Cheronei, Pompejusz był zadowolony z zaistniałej sytuacji, sądził bowiem, że zamknął siły Sertoriusza między miastem a swoimi oddziałami. Był tak pewny uzyskanej przewagi, że wysłał nawet do mieszkańców Lauro wiadomość, by wyszli na mury i podziwiali rychłą klęskę mariańczyka²³. Takie zachowanie Pompejusza świadczy o tym, że nie zdawał sobie sprawy z podziału armii sertoriańskiej na dwie części.

Pojawia się jednak wiele pytań, na które biograf z Cheronei nie udziela odpowiedzi. Dlaczego Sertoriusz od razu nie rozłożył obozu na wzgórzach, tylko czekał, aż pod Lauro zbliży się Pompejusz? Dlaczego podzielił armię? Czy chciał w ten sposób zastawić pułapkę na sullańczyka? A jeśli tak, to czy pomysł ów powstał w trakcie oblężenia czy był konsekwencją korzystnego splotu okoliczności?

Istnieje pokusa, aby postawić hipotezę, że Sertoriusz jeszcze przed przybyciem Pompejusza pod Lauro zaplanował wciągnięcie go w pułapkę. Brak jednak w przekazach źró-

¹⁹ P. R. von Bieńkowski, *Kritische Studien über Chronologie und Geschichte des sertorianischen Krieges*, „Wiener Studien” 1891, nr 13, s. 129–158, 210–230; B. Scardigli, *Sertorio. Problemi cronologici*, „Athenaeum” 1971, nr 49, s. 229–270; C. F. Konrad, *A New Chronology of the Sertorian War*, *ibidem* 1995, nr 83, s. 157–187; A. W. Korolenkow, *op. cit.*, s. 278–290.

²⁰ G. Stahl, *De bello Sertoriano*, Erlangae 1907, s. 66; A. Schulten, *op. cit.*, s. 100; J. Van Ooteghem, *Pompée...*, s. 107; P. O. Spann, *Quintus Sertorius...*, s. 94, 199, przyp. 17; F. Garcia Morá, *op. cit.*, s. 218.

²¹ C. F. Konrad, *A New Chronology...*, s. 182–184. Por.: B. Scardigli, *Trent'anni di studi sertoriani*, w: *Hispania terris omnibus feliciar. Premesse ed esiti di un processo di integrazione. Atti del convegno internazionale, Cividale del Friuli, 27–29 settembre 2001*, Pisa 2002, s. 150; A. W. Korolenkow, *op. cit.*, s. 285 i n.

²² A. Schulten, *op. cit.*, s. 101–103; J. Van Ooteghem, *Pompée...*, s. 109–112; P. Greenhalgh, *Pompey. The Roman Alexander*, Londyn 1980, s. 46–48; P. O. Spann, *Quintus Sertorius...*, s. 94–97; F. Garcia Morá, *op. cit.*, s. 218–228; G. Wylie, *The Genius and the Sergeant: Sertorius versus Pompey*, „Studies in Latin Literature and Roman History” 1992, nr 6, s. 155 i n.; C. F. Konrad, *Plutarch's Sertorius...*, s. 156–165; L. Amela Valverde, *Cneo Pompeyo Magno. El defensor de la República romana*, Madryt 2003, s. 78 i n.; A. Goldsworthy, *W imię Rzymu. Wodzowie, których zwycięstwa stworzyły rzymskie imperium*, tł. K. Kuraszkiewicz, Warszawa 2004, s. 134 i n.

²³ Plutarchus, *Sertorius* 18, 6–7.

dłowych przesłanek, które mogłyby ją uwiarygodnić. Bardziej prawdopodobne jest to, że późne zajęcie strategicznego wzgórza przez Sertoriusza wiązało się z trudnościami aprowizacyjnymi w jego okolicy. Wiadomo, że Pompejusz szybko zaczął odczuwać kłopoty w zaopatrzeniu. Najbardziej brakowało zapewne paszy dla zwierząt i drewna na opał. Sertoriusz, który wcześniej zrobił rozeznanie w okolicy, a poza tym miał do dyspozycji obeznanych z terenem iberyjskich sojuszników i kilkuletnie doświadczenie w walkach w Hiszpanii, musiał zdawać sobie sprawę ze specyfiki terenu i problemów, jakie w okolicy Lauro napotka²⁴. Dlatego zajął wzgórze najpóźniej jak to było możliwe, tuż przed zbliżającym się Pompejuszem. Najprawdopodobniej również z tego powodu podzielił armię na dwie części.

Informacje źródłowe pozwalają sugerować, że kłopoty z aprowizacją po podejściu pod Lauro miał tylko Pompejusz²⁵, brak w nich zaś danych, by problemy zaopatrzeniowe dotyczyły Sertoriusza. Wydaje się, że mogło to wynikać z tego, że mariańczyk kontrolował pobliskie szlaki, którymi sprowadzał żywność i paszę. Niewykluczone również, że przewidyując aprowizacyjne trudności oraz możliwe zablokowanie własnych sił przez wroga, po prostu wcześniej zgromadził odpowiednie zapasy. Kłopotów zaopatrzeniowych pomógł mu uniknąć wspomniany podział armii, a jeśli tak, to zasadne jest założenie, że w starym obozie pozostawił konnicę, na wzgórzu zaś umieścił legiony złożone z Rzymian²⁶.

Wzniesienie, na którym Sertoriusz założył obóz, stwarzało doskonałe możliwości do obrony. Dlatego, prawdopodobnie zgodnie z przewidywaniami Sertoriusza, Pompejusz nie podjął próby szturmowania, lecz zajął pozycję wyczekującą. Sytuacja stała się patowa: oddziały Sertoriusza na wzgórzu blokowały Lauro, Pompejusz zaś blokował Sertoriusza.

W tym fragmencie żywota Sertoriusza Plutarch – jak się wydaje – gwałtownie skraca opisywane wypadki. Z opisu wynika, że mariański namiestnik przerzucił ukryty legion ze starego obozu na tyły wojsk Pompejusza. Ten uświadomił sobie, że znalazł się w pułapce między dwiema armiami sertoriańskimi, wycofał się i bezsilny patrzył jak jego niedawni sprzymierzeńcy poddali miasto Sertoriuszowi. Z relacji biografą z Cheronei wynika zatem, że do bitwy pod Lauro w ogóle nie doszło! Mariańczyk uzyskał nad Pompejuszem tak dużą przewagę taktyczną, że upokorzony sullańczyk nie zainicjował natarcia²⁷.

Łukę informacyjną w żywocie Sertoriusza wypełniają dane z przekazu Frontynusa, w którym zachował się obszerny fragment o wydarzeniach pod Lauro²⁸. Dowiadujemy się z niego, że Sertoriusz i Pompejusz obozowali niedaleko siebie i w bliskiej odległości od miasta. Sytuacja ta musiała trwać już dłuższy czas, gdyż sullańczyk zaczynał odczuwać coraz większe kłopoty aprowizacyjne. A istniały tylko dwa szlaki, którymi możliwe było sprowadzanie żywności do obozu – jeden położony bardzo blisko, drugi w pewnym oddaleniu od obozu Pompejusza.

²⁴ Pompejusz zaś najwyraźniej nie zdawał sobie sprawy z trudności, jakie sprawia walka w trudnym hiszpańskim terenie. Zob. C. H. V. Sutherland, *The Romans in Spain 217 B.C.–A.D. 117.*, Londyn 1939, s. 93.

²⁵ Frontinus, *Strategemata* II, 5, 31.

²⁶ Pośrednio potwierdza to Appian (*Bella Civilia* I, 109, 511).

²⁷ Plutarchus, *Sertorius* 18, 9–10; G. Wylie, *op. cit.*, s. 56, przyp. 28.

²⁸ Frontinus, *Strategemata* II, 5, 31. Zob.: A. Goldsworthy, *op. cit.*, s. 134 i n.; M. L. Cortijo Cerezo, *Referencias al bosque en las campañas militares de la Hispania romana*, „Hispania Antiqua” 2005, nr 29, s. 56.

Pierwszy był stale patrolowany przez lekkobrojnych Sertoriusza, co utrudniało przewożenie nim zaopatrzenia. Drugi szlak wydawał się niezagrożony. Pompejusz nie wiedział jednak, że bezpieczeństwo szlaku jest pozorne – Sertoriusz zakazał bowiem atakować podążających za nim żołnierzy pompejańskich i zalecił jedynie dyskretną obserwację ruchów nieprzyjaciela, by ten nabrał pewności siebie i zaniechał środków ostrożności. Jednocześnie Sertoriusz planował pułapkę – po kilku dniach wysłał w pobliskie lasy Oktawiusza Grecynusa²⁹ z 20 kohortami piechoty (połowę stanowili lekkobrojni, a drugą połowę wyszkoleni i uzbrojeni na sposób rzymski ciężkobrojni) oraz Tarkwiczusza Pryskusa³⁰ z 2 tys. jazdy i polecił im wyczekiwać na dogodny moment do ataku. Pompejańska grupa zaopatrzeniowa została napadnięta następnego ranka ok. godz. 9.00³¹, gdy z ciężkim ładunkiem powracała do obozu. Pierwsi uderzyli lekkobrojni Grecynusa, całkowicie zaskakując żołnierzy wroga. Gdy Rzymianie zorientowali się w sytuacji i zaczęli formować szeregi, z lasu zaatakowali ich ciężkobrojni. Pompejańczycy rzucili się więc do ucieczki. W tym momencie ruszyła na nich kawaleria Tarkwiczusza, dokonując całkowitego pogromu. Aby nikt nie uszedł z pola bitwy, Tarkwiczusz jeszcze przed atakiem wyekspediował przodem 250 konnych, którzy wylapywali i wycinali grupki legionistów, próbujące przedrzeć się do głównego obozu. Zaalarmowany w końcu Pompejusz wysłał swoim ludziom na ratunek legion w pełnym składzie pod dowództwem swego legata, Decymusa Leliusza³². Gdy ten dotarł na miejsce bitwy, zastał tam konnicę Sertoriusza dobijającą oddział zaopatrzeniowy. Tarkwiczusz, gdy tylko zobaczył nadciągających kolejnych pompejańczyków, zarządził pozorowaną ucieczkę, po czym oskrzydlił prawą flankę legionu Leliusza. Od przodu tymczasem zaatakowała go iberyjska piechota Grecynusa. Otoczony przez przeważające siły wroga legion pompejański został kompletnie wycięty. Zginął także Leliusz, a ładunek, który poprzedniego dnia udało się zebrać, przechwycono. Pompejusz, szachowany przez trzon armii Sertoriusza, mógł tylko spoza swoich umocnień bezradnie patrzeć na katastrofę własnych oddziałów³³.

Frontynus opowiada więc tę część historii o starciu pod Lauro, której nie ma w tekście Plutarcha. Pominięcie przez biografę z Cheronei tak spektakularnego sukcesu wojsk sertoriańskich może dziwić. Być może brak informacji o nim w żywocie Sertoriusza wynika

²⁹ O nim zob.: F. Münzer, *Octavius Graecinus (55)*, w: *Real-Encyclopädie der classischen...*, t. 17, cz. 2, Stuttgart 1937, szp. 1829–1830; T. P. Wiseman, *Some Republican Senators and Their Tribes*, „Classical Quarterly” 1964, nr 14, s. 127–128; *idem*, *New Men in the Roman Senate 139 B.C.–A.D. 14*, Oxford 1971, s. 247, nr 288; P. O. Spann, *Quintus Sertorius...*, s. 172.

³⁰ Na jego temat zob.: B. Bartsch, *Die Legaten der römischen Republik vom Tode Sullas bis zum Ausbruche des zweiten Bürgerkrieges*, Wrocław 1908, s. 13; C. Cichorius, *Römische Studien*, Lipsk 1922, s. 267–268; F. Münzer, *C. Tarquitiu Priscus (8)*, w: *Real-Encyclopädie der classischen...*, ser. 2, t. 4, cz. 2, Stuttgart 1932, szp. 2394; C. F. Konrad, *Some Friends of Sertorius*, „American Journal of Philology” 1987, nr 108, s. 522–524; T. R. S. Broughton, *op. cit.*, t. 3, s. 203 i n.; P. O. Spann, *Quintus Sertorius...*, s. 173. Por. Hinard, *Philologie, prosopographie et histoire à propos de Lucius Fabius Hispaniensis*, „Historia” 1991, nr 40, s. 115.

³¹ Czyli, według rachuby rzymskiej, o 3 godzinie dnia (Frontinus, *Strategemata*, II, 5, 31: *in horam tertiam diei*).

³² O nim zob.: B. Bartsch, *op. cit.*, s. 10; F. Münzer, *Dec. Laelius (5)*, w: *Real-Encyclopädie der classischen...*, t. 22, cz. 1, Stuttgart 1924, szp. 410–411; T. R. S. Broughton, *op. cit.*, t. 3, s. 116 i n.

³³ Frontinus, *Strategemata* II, 5, 31: *ita praeter duplex damnum, eadem sollertia illatum, spectatorem quoque eum cladis suorum continuit*.

z tego, że zwycięstwo odniósł nie bezpośrednio Sertoriusz, a jego wodzowie³⁴. W dodatku to właśnie oni kilka lat później byli uczestnikami zamachu na wodza rebelii³⁵. Ukazanie ich zasług stałoby zatem w oczywistej sprzeczności z ich winami, a to zburzyłoby kompozycję biografii mariańczyka. Nie jest zaś zaskoczeniem, że starcia pod Lauro Plutarch szczegółowo nie opisał w żywocie Pompejusza, gdzie poświęcił temu zdarzeniu zaledwie krótki fragment³⁶. Wyeksponowanie tak spektakularnej klęski przyćmiłoby późniejsze sukcesy tego wodza.

Dopiero zestawienie relacji Plutarcha i Frontynusa pozwala na ustalenie, co naprawdę wydarzyło się pod Lauro. Sertoriusz i Pompejusz rozłożyli obóz pod miastem, pierwszy na wzgórzu, drugi w niewielkiej odległości. Sertoriusz trzy legiony (co najmniej w dwóch służyli Iberowie) oraz 2 tys. konnicy pozostawił jednak w dawnym obozie i udało mu się to ukryć przed wrogiem. Na czele tych oddziałów stał prawdopodobnie Hirtulejusz³⁷. Po kilku dniach Pompejusz zaczął odczuwać braki w aprowizacji i wysłał po zaopatrzenie konwój w sile legionu, który miał powrócić następnego dnia. Sertoriusz postanowił to wykorzystać do zastawienia pułapki. Z dawnego obozu Grecynus i Tarkwiczus z 10 kohortami i jazdą udali się po zmierzchu na szlak, którym miał powracać oddział zaopatrzeniowy Pompejusza. W obozie zostawili jeszcze 6 tys. ciężkozbrojnych pod wodzą Hirtulejusza. Gdy następnego dnia rano obławowani furazem pompejańczycy powracali do obozu, doszło do bitwy, w której zostali wycięci. Pompejusz próbował ratować konwój, posyłając na odsiecz legion pod wodzą Leliusza, ale i ten wpadł w zasadzkę i został zniszczony. Gdy młody wódz próbował wreszcie z całą armią ruszyć do walki, na jego tyłach pojawił się legion Hirtulejusza, a na wzgórzu w gotowości bojowej stanęły główne oddziały Sertoriusza. W ten sposób wojsko Pompejusza zostało unieruchomione, on zaś bezradnie mógł się jedynie przyglądać zagładzie dwóch legionów. W rezultacie pod Lauro stracił 10 tys. ludzi³⁸.

Sukces Sertoriusza pod Lauro całkowicie odebrał chęć oporu mieszkańcom miasta. Wrażenie było tak silne, że postanowili się poddać, licząc na łaskę zwycięzcy³⁹. Ten pozwolił swoim żołnierzom – podobno na oczach Pompejusza – ograbić i spalić miasto. Z mieszkańcami postąpił łagodniej – darował im życie, ale kazał ich deportować do Luzytanii.

Appian pisze, że po zdobyciu Lauro doszło do następującego incydentu: *przy zdobyciu tego miasta pewna kobieta palcami wydrapała oczy jednemu ze zdobywców, który*

³⁴ C. F. Konrad, *Plutarch's Sertorius...*, s. 162.

³⁵ Plutarchus, *Sertorius* 26, 2–4; Diodorus XXXVI, 22a; Sallustius, *Historiae* III, 81, 83 Maurenbrecher. C. F. Konrad, *Plutarch's Sertorius...*, s. 209 i n.

³⁶ Plutarchus, *Pompeius* 18, 3.

³⁷ Obecność Hirtulejusza pod Lauro potwierdza Sallustius (*Historiae* II, 31 = Scholia Bobiensia, s. 98, 9–11 Stangl): *Laelius, pater huius, ab Hirtuleianis interfectus est, ut ait Sallustius: „receptis plerisque signis militaribus cum Laeli corpore”*. Wódz ten wyruszył do Hiszpanii razem z Sertoriuszem i był jednym z jego najlepszych dowódców. O Hirtulejuszu zob. F. Münzer, *L. Hirtuleius* (3), w: *Real-Encyclopädie der classischen...*, t. 8, cz. 2, Stuttgart 1913, szp. 1962 i n.

³⁸ Frontinus, *Strategemata* II, 5, 31: *X milia hominum de Pompei exercitu amissa et omnia impedimenta Livius auctor est*.

³⁹ Plutarchus, *Sertorius* 18, 10; *Pompeius* 18, 3; Appianus, *Bella Civilia* I, 109, 510. Por. Orosius V, 23, 6; T. Rice Holmes, *The Roman Republic and the Founder of the Empire*, t. 1, Oxford 1923, s. 147.

usiłował ją zniewolić wbrew naturze. Sertoriusz dowiedziawszy się o tym wypadku, kazał wyciąć całą kohortę, mimo że się składała z Rzymian, ponieważ słynęła ze skłonności do tego rodzaju nadużyć⁴⁰.

Z zacytowanego fragmentu dzieła Appiana wynika zatem, że w oddziałach plądrujących Lauro byli Rzymianie. Wchodzili oni w skład głównych sił Sertoriusza stacjonujących na wzgórzu. Najwidoczniej nie zastosowali się do polecenia wodza, który rozkazał, by w czasie grabieży oszczędzić miejscową ludność, i dlatego tak surowo z nimi postąpił. Ukarana kohorta najprawdopodobniej stanowiła część wojsk przyprowadzonych do Hiszpanii przez Marka Perpernę, wiadomo bowiem, że żołnierze ci wykazywali braki w dyscyplinie już po przybyciu na Półwysep Iberyjski⁴¹. Ich brutalność wynikała z typowego dla Rzymian postępowania z barbarzyńcami w prowincji. Tymczasem rzymscy legionieści Sertoriusza, przybyli razem z nim do Hiszpanii, doskonale orientowali się w łagodnej polityce swego wodza względem miejscowej ludności iberyjskiej, co zapewniało mu jej szerokie poparcie. Nieprawdopodobne więc, by to oni uczestniczyli w przytoczonym przez Appiana incydencie.

Niektórzy badacze odrzucają przekaz historyka z Aleksandrii, twierdząc, że jest echem antysertoriańskiej propagandy pobrzmiewającym w jego dziele⁴². Wydaje się jednak, że opisana historia mogła się wydarzyć. Wątpliwości może budzić jedynie rozmiar zastosowanej przez Sertoriusza kary. Wycięcie całej kohorty znacząco osłabiłoby rzymski element w armii tego mariańczyka, na co – będąc pozbawiony możliwości rekrutacyjnych w Italii – nie mógł sobie oczywiście pozwolić. Możliwe, że skazał na śmierć winnych zdarzenia bądź przeprowadził decymację kohorty, karę stosowaną czasami w armii rzymskiej w celu przywrócenia dyscypliny⁴³.

Bitwa pod Lauro zakończyła się zatem spektakularną klęską Pompejusza. Jej przyczyn historycy upatrywali w różnych czynnikach: nieznajomości zasad walki w trudnym hiszpańskim terenie i braku doświadczenia w zmaganiach z przeciwnikiem stosującym wojnę podjazdową. Oskarżano też Pompejusza o zbyt dużą, młodzieńczą pewność siebie i nadmierne podejmowanie ryzyka okupione niepotrzebnymi stratami⁴⁴. Podkreślano wreszcie talent Sertoriusza, choć po błyskotliwym zwycięstwie nie oszczędzono mu również słów krytyki⁴⁵. Dlaczego zaniechał ataku na otoczonego, osłabionego i upokorzonego przeciwnika? Miał przecież lepszą pozycję i przewagę liczebną. Morale żołnierzy nieprzyjaciela było nadwerężone niedawnym pogromem. Nawet wydanie wrogowi walnej bitwy, której Sertoriusz od początku wojny starał się unikać, wydawało się w tamtym momencie kam-

⁴⁰ Appianus, *Bella Civilia* I, 109, 511 (tłum. L. Piotrowicz).

⁴¹ Przejawem tego było wymuszenie na Perpernie, by podporządkował się Sertoriuszowi. Zob. Plutarchus, *Sertorius* 15, 4.

⁴² P. O. Spann, *Quintus Sertorius...*, s. 200, p. 31.

⁴³ Por. S. E. Phang, *Roman Military Service. Ideologies of Discipline in the Late Republic and Early Principate*, Cambridge 2008, s. 123–129; A. Graczkowski, *Armia rzymska w okresie schyłku Republiki: organizacja, uzbrojenie, taktyka*, Toruń 2009, s. 124 i n.

⁴⁴ T. Rice Holmes, *op. cit.*, t. 1, s. 147; J. Leach, *op. cit.*, s. 47; L. Amela Valverde, *Cneo Pompeyo...*, s. 79.

⁴⁵ P. O. Spann, *Quintus Sertorius...*, s. 98, 143.

panii dobrym rozwiązaniem. W ostateczności, jeśli nawet ciągle chciał unikać otwartego starcia, to mógł dalej nękać Pompejusza wojną podjazdową, tymczasem pozwolił mu bezpiecznie się wycofać. Zwycięstwo pod Lauro nie zostało przez Sertoriusza odpowiednio wykorzystane, co stało się jedną z największych zagadek wojny sertoriańskiej. Spann zasugerował, że niejasne wtedy zachowanie Sertoriusza wiązało się z nadziejami na porozumienie z Pompejuszem i wspólne obalenie rządów sullańczyków⁴⁶. Hipoteza taka, opierająca się przede wszystkim na późniejszych zatargach młodego wodza z senatem, jest jednak w odniesieniu do początkowej fazy wojny nie do zaakceptowania. Pompejusz bowiem wyjeżdżał na wojnę do Hiszpanii jako zdeklarowany sullańczyk. Nie ma zaś żadnych dowodów pozwalających na kwestionowanie jego lojalności wobec ówczesnych władz w Rzymie.

Jakiegokolwiek jednak były przyczyny bierności Sertoriusza po bitwie pod Lauro, decyzję o zaniechaniu walki z Pompejuszem należy traktować jako największy błąd strategiczny w omawianej tu wojnie.

Zwycięstwo pod Lauro przyniosło jednak Sertoriuszowi doraźne korzyści. Najważniejszą było zahamowanie procederu przechodzenia miast hiszpańskich na stronę wodzów sullańskich⁴⁷. Bez przeszkód spacyfikował także te miasta, które odstąpiły od niego po przybyciu Pompejusza do Hiszpanii⁴⁸. Klęska tego ostatniego spowodowała także chwilową niemożność połączenia jego sił z oddziałami przebywającego w Hiszpanii Dalszej Metellusa⁴⁹. Walna rozprawa z Sertoriuszem musiała więc zostać odłożona na czas późniejszy.

SUMMARY

Tomasz Ładoń, Pompey versus Sertorius. The Considerations about the Battle of Lauro

The battle of Lauro, described in some detail by Frontinus and Plutarch, is the best documented incident in the whole sertorian war and well illustrates Sertorius' tactical superiority over Pompey immediately after his arrival to Spain.

In previous studies scholars believed that event at Lauro consisted of two separate incidents: one described by Plutarch, and the second one, by Frontinus.

The author of this article believes that both reports should be combined. In this way we obtain one event played in the same time. It perfectly illustrates Sertorius' mastery of swift maneuver.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Plutarchus, *Sertorius* 18, 4. Th. Mommsen, *Römische Geschichte...*, t. 3, s. 31.

⁴⁸ Livius, *fragmentum* XCI, 54–55. C. F. Konrad, *Plutarch's Sertorius...*, s. 165.

⁴⁹ J. Van Ooteghem, *Les Caecili Metelli de la République*, Bruksela 1967, s. 197 i n.; J. Leach, *op. cit.*, s. 47. Pompejusz po porażce pod Lauro wycofał się w kierunku Pirenejów. Zimę spędził prawdopodobnie w Katalonii: C. F. Konrad, *Plutarch's Sertorius...*, s. 165; R. Seager, *The Rise of Pompey*, w: *Cambridge Ancient History*, Cambridge 1994, s. 218; T. Corey Brennan, *op. cit.*, t. 2, s. 514.

РЕЗЮМЕ

**Томаш Ладонь, Помпей против Сертория.
Размышления о битве под Лавроном**

Битва под Лавроном, которой описание сохранились в повествованиях Фронтинуса и Плутарха, является наиболее известным примером во всей Серторианской войне иллюстрирующим тактическое превосходство Сертория над Помпеем сразу после прибытия последнего в Испанию.

В существующих до сих пор исследованиях ученые считали, что под Лавроном состоялись два отдельные события: одно описанное Плутархом, а другое Фронтинусом.

Автор данной статьи полагает, что оба повествования должны быть соединены. Таким образом, мы имеем отношение с описанием одного события, которое разыгралось в то же время. Превосходно иллюстрирует оно мастерство Сертория в выполнении быстрого маневра.